

*Антон Юрійович Пилипець,
аспірант відділу проблем кримінальної юстиції
та кримінології Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України
ORCID: 0009-0004-9663-9665*

ПРОПАГАНДА ДО ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНИХ ДІЙ VS СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ТА ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ

Постановка проблеми. У чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК) передбачається відповідальність за цілий ряд кримінальних правопорушень, об'єктивна сторона яких полягає у пропаганді до вчинення кримінально-протиправних дій, як-то пропаганда з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України (ч. 3 ст. 111¹), пропаганда до вчинення дій, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ст. 299), пропаганда до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту (ст. 436), пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (ст. 436¹). Окрім того, пропаганда як суспільно небезпечне діяння, попри те, що воно не названо в диспозиції статті Особливої частини КК, може полягати у вчиненні інших дій, що передбачені законодавцем. Йдеться передусім про ст. 436² КК, в якій передбачається кримінальна відповідальність за виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації (далі – РФ) проти України, глорифікації її учасників. Як свідчить судова практика, пропаганда до вчинення кримінально-протиправних дій у більшості з перелічених випадків може здійснюватися у приватній обстановці. Наприклад, особа може пропагувати до підтримки комуністичного режиму в себе у квартирі, стосовно своїх близьких родичів. Відповідно в таких випадках виникає питання, чи може особа в такому випадку підлягати кримінальній відповідальності та чи не будуть порушені в такому випадку свобода вираження поглядів та право на приватність, що гарантовані міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теорії кримінального права проблематика підстави кримінальної відповідальності за вчинення пропаганди до кримінально-протиправних дій була предметом дослідження таких науковців, як Ю. Беклеміщева, В. Гапончук, О. Дудоров, О. Епель, З. Загиней-Заболотенко, О. Кваша, Х. Олійник та ін. Однак у працях цих науковців не висвітлюється проблема співвідношення пропаганди до вчинення кримінально-протиправних дій і забезпечення свободи вираження поглядів і права на приватність особи, гарантованих як Конституцією України, так і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, в умовах російсько-української війни.

Мета статті полягає в тому, щоб висловити авторський підхід до співвідношення підстави кримінальної відповідальності за вчинення пропаганди до кримінально-протиправних дій у приватній обстановці та гарантуванням свободи вираження поглядів і права на приватність особи в умовах воєнного стану.

Основні результати дослідження. Як було зазначено вище, доволі часто пропаганда до вчинення кримінально-протиправних дій може вчинятися у приватній обстановці. Йдеться, наприклад, про пропаганду в помешканні, яке належить обвинуваченому, щодо його близьких осіб. Наприклад, вироком Придніпровського районного суду м. Черкаси від 25.12.2023, залишеним без змін ухвалою 23.07.2024 Черкаського апеляційного суду, обвинуваченого було визнано винуватим у вчиненні кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопо-

рядку й засуджено за ч. 1 ст. 436², ч. 3 ст. 436² КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років без конфіскації майна [1; 2].

Як установив місцевий суд, суспільно небезпечні діяння засудженого полягали в тому, що він за місцем свого проживання у 2022 році (протягом червня – липня) із мотивів несприйняття української влади й схвалення політики країни-агресора під час спілкування з особою, матеріали щодо якої виділено в окреме провадження (його дружина), виправдовував, визнавав правомірною розпочату у 2014 році збройну агресію РФ, а також глорифікував осіб, які здійснювали агресію та представників збройних формувань РФ шляхом вираження позитивного ставлення до вказаних подій та осіб [1; 2].

Згідно зі ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) кожному гарантується право на приватність, а саме, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [3]. Як зауважує Е. Стоматов, кримінально-правова охорона приватного та сімейного життя людини – це «імперативна владна діяльність, здійснювана з метою забезпечення належної реалізації цього особистого немайнового права та убезпечення його від протиправного впливу, що полягає у встановленні кримінально-правових заборон Верховною Радою (нормативний рівень кримінально-правового регулювання) та застосуванні забороняючих кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за конкретні посягання на приватне та сімейне життя людини, у разі вчинення відповідного кримінального правопорушення, передбаченого КК, судом (індивідуальний рівень нормативно-правового регулювання)» [4, с. 30–31].

Окрім того, не слід забувати й про ст. 10 ЄКПЛ, у якій гарантується свобода вираження поглядів. У цій статті зазначається, що кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати й передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств. Зокрема, як передбачається в ч. 2 цієї статті, здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету й безсторонності суду [3].

Аналізуючи фактичну ситуацію, про яку йшлося вище, на індивідуальному рівні нормативно-правового регулювання права на приватність, виникає питання про доцільність притягнення обвинуваченого до кримінальної відповідальності за ст. 436² КК у контексті гарантування його права на приватність. Адже, з одного боку, протиправні дії обвинуваченим було вчинено в його приватному спілкуванні з дружиною у житлі за відсутності сторонніх осіб. Однак, з іншого боку, у КК передбачено кримінальну відповідальність за пропаганду таких дій, як виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, глорифікації її учасників.

Попри важливість гарантування в кожній демократичній державі права на повагу до приватного життя, а також свободи вираження поглядів, зауважимо, що такі права та свободи не є абсолютними, оскільки ЄКПЛ чітко визначає умови, за яких ці права та свободи можуть бути обмежені (ч. 2 ст. 8, ч. 2 ст. 10). З одного боку, право на повагу до приватного життя та свобода вираження політичних поглядів – це конституційні базові права людини, оскільки тісно пов'язані з її ідентичністю, а з іншого – такі права та свободи мають важливе значення для налагодженого функціонування всього суспільства, особливо в умовах воєнного стану. Загалом останній аспект обґрунтовується необхідністю кримінально-правового забезпечення охорони національної безпеки та територіальної цілісності держави.

Як стверджується в ухвалі Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у справі *ROJ TV A/S v. Denmark*, висловлювання, які є несумісними з цінностями, проголошеними та гарантованими ЄКПЛ, відповідно до ст. 17 цієї Конвенції, не захищаються ст. 10. Вирішальним моментом в оцінці того, чи вилучає ст. 17 заяви, вербальні чи невербальні, з-під захисту ст. 10 ЄКПЛ, є те, чи спрямовані ці заяви проти цінностей, що лежать в основі цієї Конвенції, наприклад, через розпалювання ненависті чи насильства, і чи, роблячи заяву, автор намагався послатися на ЄКПЛ для здійснення діяльності або вчинення дій, спрямованих на знищення прав і свобод, викладених у ній [5].

Автори огляду правових підходів «Свобода вираження поглядів. Міжнародні стандарти, практика ЄСПЛ і національне законодавство України в умовах воєнного стану» вказують на ті основні критерії, що використовуються у судовій практиці ЄСПЛ для визначення балансу між інтересами національної безпеки та правом вираження своїх поглядів, гарантованих ЄКПЛ. До таких критеріїв належать:

1) характер висловлювання (зокрема, враховується, чи поширювалися заклики до насильства, чи використовується мова ворожнечі, чи здійснюється підтримка ідей тероризму, чи виправдовуються насильство, тортури, смертні страти тощо) (рішення ЄСПЛ від 15.10.2015 у справі *Perinçek v. Switzerland*, заява № 27510/08; від 25.11.1997 у справі *Zana v. Turkey*, заява № 69/1996/688/880; від 08.07.1999 у справі *Süreç v. Turkey* (по. 1), заява № 26682/95);

2) контекст, у якому висловлювання було зроблено (необхідно аналізувати всю публікацію в цілому, не вириваючи слова чи фрази з контексту) (рішення ЄСПЛ від 28.08.2018 у справі *Savva Terentyev v. Russia*, заява № 10692/09);

3) контекст, у якому відбулося втручання (наявність суспільної напруженості, заворушень, існування збройного конфлікту тощо) (рішення ЄСПЛ від 25.11.1997 р. у справі *Zana v. Turkey*, заява № 69/1996/688/880);

4) існування реальної або потенційної шкоди від висловлювання (рішення ЄСПЛ від 08.07.1999 у справі *Süreç v. Turkey* (по. 1), заява № 26682/95);

5) впливовість особи, якій належить висловлювання (рішення ЄСПЛ від 25.11.1997 у справі *Zana v. Turkey*, заява № 69/1996/688/880);

6) засіб поширення інформації та вплив на аудиторію (рішення ЄСПЛ від 09.05.2018 у справі *Stomakhin v. Russia*, заява № 52273/07);

7) характер покарання та його тяжкість (рішення ЄСПЛ від 03.10.2017 у справі *Dmitrijevskiy v. Russia*, заява № 42168/06) [6].

Отже, у практиці ЄСПЛ є доволі стабільний стандарт розуміння того, в яких випадках буде дотримано баланс між інтересами національної безпеки та правом людини на вираження своїх поглядів, гарантованих ЄКПЛ. Водночас слід мати на увазі, що такий стандарт більшою мірою розрахований на оцінку вираження поглядів через медіа, а не у приватній бесіді, як це мало місце, зокрема, у ситуації, що описана вище та яка стала предметом судового розгляду та апеляційного оскарження.

На думку М. Савчина, сутність обмежень будь-якого характеру щодо фундаментальних прав людини полягає в забезпеченні легітимності втручання держави в автономну приватну сферу індивіда задля забезпечення загального блага з обов'язковим дотриманням принципу пропорційності, маючи виключно легітимну мету. Тобто, на думку цього науковця, такі обмеження мають місце виключно на підставі закону та повинні відповідати тій меті, яка задекларована у законі [7, с. 192]. Якщо в державі запроваджуються обмеження щодо фундаментальних прав людини (йдеться, зокрема, про право на приватність, право вираження поглядів), таке обмеження повинно здійснюватися з дотриманням таких умов: 1) ці заходи повинні мати невідкладний характер, а також вони повинні бути спрямовані на усунення загроз конституційному порядку в державі; 2) обмеження конституційних прав людини повинні бути контрольованим, тобто уряд має право контролювати дотримання таких обмежень, що включає також парламентський та судовий контроль [8, с. 109].

Як зазначає О. Зяярний, «з позицій практики ЄСПЛ втручання у приватне і сімейне життя ... може бути правомірним за умови, якщо воно має легітимну мету, ґрунтується на вимогах національного законодавства та є пропорційним у демократичному суспільстві. При цьому ЄСПЛ у своїй практиці виходить з того, що тимчасовий відступ від зобов'язань за ст. 8 Конвенції не озна-

час виключення чи обмеження цих критеріїв в усіх аналогічних справах. Відповідне питання про правомірність обмеження інформаційних прав має вирішуватися в кожному окремому випадку з урахуванням раніше наданого тлумачення ЄСПЛ критеріїв оцінки ступеня обмеження інформаційних прав» [9, с. 98].

ЄСПЛ, окрім гарантування фундаментальних прав людини, наголошує також на тому, що кожній людині заборонено й зловживати правами. Тобто жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитися як таке, що надає будь-якій державі, групі чи особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції [3].

Тож концепт національної безпеки кожної держави є важливим. Однак, як наголошує ЄСПЛ, право на безпеку не може витіснити та надмірно обмежувати інші права людини та її свободи. Будь-які обмеження прав людини, навіть за наявності надзвичайного стану (зокрема, й стану війни) повинні бути пропорційними легітимній меті (рішення ЄСПЛ від 20.03.2018 *Şahin Alpay v. Turkey*, заява №. 16538/17) [10]. «ЄСПЛ продемонстрував, що пропорційність є межовим критерієм між законним обмеженням і зловживанням владою та наголосив, що навіть за умов терористичних загроз чи воєнного стану держава не може застосовувати довільні заходи, які виходять за межі «необхідних у демократичному суспільстві» [11, с. 201].

Якщо проаналізувати ситуацію, наведену вище, крізь призму практики ЄСПЛ, то можна дійти таких основних висновків:

1) згідно з обставинами справи № 711/5049/22, як було встановлено судом першої та апеляційної інстанцій, обвинувачений у приватній розмові зі своєю дружиною, що відбувалася в їхній квартирі, виправдовував, визнавав правомірною збройну агресію РФ проти України, розпочату у 2014 році, глорифікував осіб, що здійснюють вказану збройну агресію, глорифікував збройні формування держави-агресора, що здійснюють збройну агресію РФ проти України [1; 2]. Отже, обвинувачений пропагував ідею «руського міра» в контексті російсько-української війни. Сам характер висловлювань, як убачається з відповідних судових рішень, полягає в тому, що обвинувачений «виражав позитивне ставлення», «висловлював сподівання», «вважав правомірним, правильним», «висловлював побажання здоров'я президенту РФ» [1; 2]. Тож характер висловлювань обвинуваченого загалом не є таким, що становить суспільну небезпеку та свідчить про наявність балансу між притягненням обвинуваченого до кримінальної відповідальності та забезпеченням передусім свободи вираження поглядів за умов російсько-української війни;

2) самі висловлювання загалом стосувалися підтримки збройної агресії РФ на території України і мали місце в контексті того, що обвинувачений підтримував цю збройну агресію в розмові зі своєю дружиною. Власне сам по собі зміст висловлювань обвинуваченого зумовлює кримінально-протиправний характер його поведінки вербального характеру;

3) висловлювання мало місце в період російсько-української війни, за умов порушення територіальної цілісності та недоторканності нашої держави, посягання на національну безпеку України. Згідно зі ст. 34 Конституції України право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя [12];

4) саме по собі висловлювання обвинуваченого в межах приватного простору та яке було адресоване близькій йому особі (дружині), на нашу думку, становить потенційну, але не реальну небезпеку порушення порядку суспільних відносин, який охороняється нормами національного права. Реальна небезпека може бути констатована у тому разі, якщо висловлювання б вийшли за межі приватного простору та мали місце, наприклад, у громадському місці, адресувалися б іншим, особам. Принаймні інші протиправні дії обвинуваченого у фактичних обставинах справи не описані;

5) про вплив інформації обвинуваченого в судових рішеннях даних немає. Можна припустити, що навряд чи він обіймав якусь державну посаду, був політичним діячем чи особою, яка мала політико-правову посаду;

Отже, на нашу думку, з урахуванням особливостей фактичних обставин справи № 711/5049/22, притягнення обвинуваченого до кримінальної відповідальності за «приватну» пропаганду буде надмірним засобом реагування на вчинене, оскільки створюватиме непропорційне втручання у право людини на свободу вираження поглядів та переконань, а також у право людини на приватність.

Список використаних джерел

- 626

References

1. Vyroky Prydniprovskoho raionnoho sudu m. Cherkasy vid 25.12.2023 u spravi № 711/5049/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115899927> (in Ukr.).
2. Ukhvala Cherkaskoho apeliatsiinoho sudu vid 23.07.2024 u spravi Ukhvala Cherkaskoho apeliatsiinoho sudu vid 23.07.2024 u spravi № 711/5049/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120686631> (in Ukr.).
3. Yevropeiska konventsia z prav liudyny: Rada Yevropy; Konventsia, Mizhnarodnyi dokument, Protokol vid 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (in Ukr.).
4. Stomatov E. H. Kryminalno-pravova okhorona pryvatnoho ta simeinoho zhyttia liudyny v Ukraini: dys. ... d-ra yuryd. nauk.: 12.00.08; Klasychnyi pryvatnyi universytet. Zaporizhzhia, 2025. 576 s. (in Ukr.).
5. Ukhvala Yevropeiskoho sudu z prav liudyny u spravi «ROJ TV A/S v. Denmark». URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001%E2%80%9393183289%22%7D> (in Ukr.).
6. Svoboda vyrazhennia pohliadiv. Mizhnarodni standarty, praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny i natsionalne zakonodavstvo Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. *Ohliad pravovykh pidkhodiv*. Seria: Svoboda slova i natsionalna bezpeka. Kyiv: UNTsPD, 2022. 25 s. URL: https://ucipr.org.ua/images/files/1750/1750_file.pdf (in Ukr.).
7. Savchyn M. V. Porivnialne konstytutsiine pravo: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Yurinkom Inter, 2019. 328 s. (in Ukr.).
8. Pravova systema Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: zbirnyk naukovykh prats / za zahalnoi redaktsiieiu O. O. Kota, A. B. Hryniaka, N. V. Milovskoi, M. M. Khomenka. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2022. 540 s. (in Ukr.).
9. Zaiarnyi O. Osoblyvosti zakhystu informatsiinykh prav Yevropeiskym sudom z prav liudyny z urakhuvanniam proiavu naslidkiv viiny proty Ukrainy. *Pravo Ukrainy*. 2025. № 2. S. 90–101. DOI: 10.33498/louu-2025-02-090 URL: https://pravoua.com.ua/storage/files/magazines/files/article-pravo_2025_2-s4206.pdf (in Ukr.).
10. European Court of Human Rights. Şahin Alpay v. Turkey. Judgment of 20 March 2018, Application №. 16538/17. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-181527>
11. Baadzhy N. A. Prava liudyny v tse centri bezpekoi polityky Ukrainy: pryntsyproportsiinosti ta yevropeiski standarty sanktsiinoi polityky. *Analichno-porivnialne pravoznavstvo*. 2026. Vyp. 1 ch. 3. S. 198–203. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.3.30> URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/353465/340041> (in Ukr.).
12. Konstytutsia Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (in Ukr.).

Пилипець А. Ю. Пропаганда до вчинення кримінально-протиправних дій vs свобода вираження поглядів та право на приватність

У статті досліджено проблему доцільності визнання концепту примату національної безпеки в умовах збройної агресії Російської Федерації над правами та свободами людини і громадянина, зокрема, над правом на приватність та над свободою вираження поглядів у формі встановлення кримінальної відповідальності за окремі форми прояву пропаганди як кримінально-протиправної поведінки. Констатовано, що концепт національної безпеки не повинен переважати над дотриманням прав та свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Йдеться й про такі фундаментальні права, як свобода вираження поглядів (ст. 10 ЄКПЛ), право на приватність (ст. 8 ЄКПЛ) на індивідуальному рівні в умовах воєнного стану. Обмеження таких прав мають бути достатньо обґрунтованими та вагомими, мати легітимну мету, відповідати вимогам пропорційності. Якщо обвинувачений здійснює пропаганду у межах приватного простору, доносячи інформацію кримінально-протиправного характеру виключно до близької йому особи, притягнення його до кримінальної відповідальності, зокрема за ст. 436² КК, є надмірним втручанням у здійснення ним прав та надмірним їх обмеженням, що не може бути виправдано умовами воєнного стану.

Ключові слова: пропаганда, національна безпека, право на приватність, свобода вираження поглядів, кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, Європейський суд з прав людини, виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація учасників збройної агресії.

Pylypets A. Yu. Propaganda inciting criminal acts VS freedom of expression and the right to privacy

The article examines the issue of the expediency of recognizing the concept of the primacy of national security in the context of the Russian Federation's armed aggression over human and civil rights and freedoms, in particular, the right to privacy and freedom of expression in the form of establishing criminal liability for certain forms of propaganda as criminal behavior. It is stated that the concept of national security should not prevail over the

observance of human and civil rights and freedoms guaranteed by the Constitution of Ukraine and international treaties, the binding nature of which has been approved by the Verkhovna Rada of Ukraine. This also applies to such fundamental rights as freedom of expression (Article 10 of the European Convention on Human Rights) and the right to privacy (Article 8 of the European Convention on Human Rights) at the individual level in conditions of martial law. The main criteria used in the case law of the European Court of Human Rights to determine the balance between national security interests and the right to express one's views, guaranteed by the European Convention on Human Rights, have been established. These include: the nature of the statement, the context in which the statement was made, 3) the context in which the interference took place, the existence of actual or potential harm from the expression, the influence of the person to whom the expression belongs, the means of disseminating information and its impact on the audience, the nature of the punishment and its severity. Restrictions on freedom of expression and the right to privacy must be sufficiently justified and significant, pursue a legitimate aim, and meet the requirements of proportionality. In cases where the accused engages in propaganda within the private sphere, conveying information of a criminal nature exclusively to a person close to him, bringing him to criminal responsibility, in particular under Article 436² of the Criminal Code of Ukraine, constitutes excessive interference with and excessive restriction of his rights, which cannot be justified by the conditions of martial law.

Keywords: propaganda, national security, right to privacy, freedom of expression, criminal liability, criminal offence, European Court of Human Rights, justification, recognition as lawful, denial of the Russian Federation's armed aggression against Ukraine, glorification of its participants.

DOI: 10.33663/2524-017X-2026-17-622-628

Дата першого надходження рукопису до видання: 10.03.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 09.04.2026

Дата публікації: 30.04.2026